

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра політології і державного управління

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан факультету суспільних наук
Остапець Ю.О. /
«28» вересня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія політичних партій і партійних систем» для здобувачів вищої освіти галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми «Політологія».

Розробник: Остапець Ю. О., професор, доктор політичних наук, професор кафедри політології і державного управління.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри *політології і державного управління* протокол № 10 від «27» червня 2024 р.

Завідувача кафедри Ключкович А.Ю.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук протокол № 8 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О. О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 5	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 150	2-ий	2-ий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин: 4 для денної форми навчання: аудиторних – 72 самостійної роботи студента – 78	1-ий	1-ий
	Лекції:	
	42	16
	Практичні (семінарські):	
	30	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усний	Самостійна робота:	
	78	130

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Теорія політичних партій і партійних систем» ознайомлення здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з теоретичними знаннями щодо утворення, діяльності політичних партій та функціонування партійних систем у сучасному світі та в Україні

Відповідно до освітньої програми 052 «Політологія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

- 1) Інтегральної компетентності – здатності розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій і методів політичної науки.
- 2) Загальних компетентностей:
  - знання предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК 1);
  - здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК 4);
  - здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 6);
- 3) Спеціальних (фахових) компетентностей:
  - здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки (СК 1);
  - здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності (СК 4);
  - здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні (СК 6);
  - здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності (СК 7);
  - здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефаківців (СК 9);
  - здатність до виконання політико-проектувальних, організаційних та консультативних функцій з метою забезпечення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб’єктів і громадських організацій різного рівня (СК 12).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Теорія політичних партій і партійних систем» є опанування таких обов’язкових компонентів (ОК) ОПП:

- ОК 05** Історія зарубіжних політичних вчень
- ОК 09** Вступ до спеціальності
- ОК 17** Політичні системи сучасності
- ОК 24** Система органів державної влади України

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни «Теорія політичних партій і партійних систем» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки	ПРН-8
Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності	ПРН-11
Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні	ПРН-13
Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності	ПРН-14
Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	ПРН-16
Виконувати політико-проектувальні та організаційні функції, будувати стратегію виборчої кампанії, управляти партійною діяльністю, формувати імідж політичних суб'єкт	ПРН-21

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Теорія політичних партій і партійних систем»:

Очікувані програмні результати навчання	Шифр ПРН
Знати категоріальний апарат теорії партій і партійних систем та вміло використовувати його у політичному дискурсі	ПРН-8
Вміти застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології для аналізу розвитку і функціонування політичних партій та партійних систем	ПРН-11
Вміти аналізувати партійну діяльність, участь партій у політичному житті на місцевому, національному, європейському та глобальному рівнях	ПРН-13
Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін для аналізу особливостей розвитку і функціонування політичних партій і партійних систем у сучасному світі	ПРН-14
Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень, які присвячені партійній проблематиці фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	ПРН-16
Виконувати політико-проектувальні та організаційні функції, будувати стратегію виборчої кампанії, управляти партійною діяльністю, формувати імідж політичних суб'єкт. Вміти керувати виборчим штабом партії чи окремого кандидата, організувати агітаційну роботу партії, оцінити шанси кандидата чи партії у виборчій кампанії.	ПРН-21

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- іспит;
- письмове тестування;
- написання рефератів;
- виконання творчо-аналітичного завдання.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Інд. завд.	Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9			
4	4	3	2	4	4	2	3	4	20	50	100

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Інд. завд.	Модульна контрольна робота	Сума
T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18			
4	4	2	3	3	2	4	4	4	20	50	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	7	30	8	30
Творчо-аналітичне завдання (інд. завд.)	2	20 (10+10)	20 (10+10)	20
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних закономірностей в організації управлінської структури політичних партій та особливостей їхнього функціонування у сучасних умовах.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до *«Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті»* (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;

- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C	задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

ГЕНЕЗА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

ТЕМА 1. ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Сутність поняття «політична партія». Різноманітні підходи до трактування сутності політичних партій. Партії як основні суб'єкти політичної діяльності. Роль партій у життєдіяльності суспільства. Функції політичних партій.

Історичні етапи становлення політичних партій. Передісторія політичних партій – протопартійні утворення в Стародавній Греції та Римі, містах Середньовічної Європи.

Етапи становлення політичних партій за М. Вебером: 1) аристократична група, політичні клуби, сучасні масові партії. Відмінність в генезі політичних партій і вплив її на організаційну структуру та методи діяльності партій.

Партії як аристократичні угруповання. Перші приклади партій такого типу: торі та вігі (Англія 1660-1680). Характерні ознаки: відсутність формальної організації, відсутність ідеології, протилежність поглядів на розвиток суспільства тощо.

Партії як політичні клуби. Прикладом є політичні клуби періоду Великої Французької революції. Характерні ознаки організацій такого типу: наявність елементарної організаційної структури, наявність програми дій та певної ідеології., обмеженість чисельності.

Причини виникнення сучасних масових політичних партій: індустріальна та політична революція в країнах Західної Європи, політичні кризи, модернізаційні процеси тощо. Виникнення перших політичних партій в Європі, США, Японії (Ліберальне товариство реєстрації виборців – 1861 р., Загальнонімецький союз робітників – 1863 р. та ін.).

Основні віхи розвитку масових політичних партій: 1) до 1917 р.; 2) до закінчення Другої світової війни; 3) до сучасних днів.

«Криза» політичних партій та її інтерпретація. Причини виникнення всеохоплюючих та картельних партій у другій половині ХХ ст.: соціальні трансформації, нівелювання інтересів різних прошарків суспільства, можливість впливу на електорат на відстані за рахунок потужних медіа-ресурсів, концентрація значних капіталів в межах окремих фінансово-олігархічних груп.

ТЕМА 2. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Трактування сутності політичних партій в англ-американській політичній традиції. Т.Гоббс (1588 – 1679) про партії як організованні злочинні угруповання всередині держави. Класифікація політичних партій Д.Юма (1711 – 1796): особисті та реальні політичні партії. Причини негативного трактування сутності політичних партій Т.Гоббсом та Д.Юмом.

Теорія політичних партій Е.Берка (1729 – 1797) – перша спроба легітимації політичних партій. Е.Берк про необхідність і важливість політичних партій для функціонування владних відносин у суспільстві.

Еволюція ставлення до політичних партій в США. Характеристика політичних партій Б.Франкліна, Дж.Медісона, Дж.Вашингтона.

Формування концепції партії в романо-германських політико-правових вченнях. Ш.Монтескє (1689 – 1755) про політичні партії як інститут, що дозволяє зберегти свободу у суспільстві. Ж-Ж.Руссо (1712 – 1778) про партії як загрозу існування загальній волі громадян.

Негативна оцінка політичних партій Г.Гегелем (1770 – 1831) : партії виразники суто суб'єктивних і приватних інтересів. Теорія політичної партії К.Маркса та Ф.Енгельса.

Теорія політичної партії швейцарського вченого Й.К.Блунчлі : релігійно-політичні партії; світські партії; політичні угруповання, які ґрунтуються на соціальних інтересах; чиста форма політичних партій.

Формування класичної теорії політичних партій. Теорія політичних партій Алексіса де Токвіля (1805 – 1859). А.де Токвіль про природне походження політичних партій. Порівняльна характеристика американських і європейських партій А.Токвілем.

Періодизація розвитку уявлень про партії австрійського вченого Г.Трипеля : 1) стадія протидії – до кінця 18 ст.; 2) стадія ігнорування партій – кінець 18 ст. – кінець 19 ст.; 3) стадія визнання і легалізації партій; 4) стадія конституційно-правової інкорпорації.

Класична теорія політичних партій Р.Міхельса, М.Вебера, М.Острогорського (1854 – 1919). Характеристика праці М.Острогорського «Демократія та політичні партії».

М.Острогорський про функціонування політичних партій в умовах демократії. Концепція кокусу.

Р.Міхельс про політичні партії в роботі «До соціології партій у сучасній демократії» (1910). «Залізний закон олігархії» Р.Міхельса.

Плебісцитарна модель демократії М.Вебера та місце в ній політичних партій. М.Вебер про історичні етапи розвитку політичних партій. Типологія партій М.Вебера: Харизматичні (вождистські партії), партії нотаблів, масові партії.

Сучасна теорія політичних партій та партійних систем. Теорія політичних партій і партійних систем М.Дюверже («Політичні партії», 1951р.). Механізм утворення політичних партій, їх класифікація, типологія партійних систем. Вплив виборчих систем на формування партійних систем – «Закони М.Дюверже».

Теорія політичних партій Дж.Сарторі (класифікація партійних систем, вплив виборчої системи, форми правління на функціонування партійних систем), С.Ліпсета та С.Роккана (вплив структурних розмежувань у суспільстві на становлення партійних систем) тощо.

ТЕМА 3. МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Типологія політичних партій, критерії типологізації. Типологія політичних партій М. Вебера та М. Дюверже.

Типологія політичних партій за ідеологічною ознакою. Ліві, центристські, праві політичні партії. Типологія політичних партій за організаційною будовою: кадрові, масові партії та партії виборців. Типологізація політичних партій за особливостями членства.

Суспільно-політичні доктрини у діяльності політичних партій. Соціалізм в ідеології, політиці та практиці соціал-демократичних та комуністичних партій. Лібералізм та неолібералізм. Консерватизм та неоконсерватизм.

Націоналізм як ідейно-політична доктрина політичних партій. Клерикалізм – ідейна основа політичних партій релігійного спрямування. Екстремістські ідеології в політиці та практиці політичних партій.

ТЕМА 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Історична еволюція законодавства про політичні партії. Правова регламентація організації та діяльності політичних партій. Відносини правового регулювання діяльності політичних партій: порядок утворення, тимчасове зупинення і припинення діяльності політичних партій.

Сучасні конституційні доктрини про свободу утворення політичних партій. Законодавчі обмеження щодо утворення партій. Регламент набуття політичними партіями легального статусу. Явочний порядок набуття легального статусу та його характеристика (зареєстровані і незареєстровані партії). Дозвільний порядок утворення і реєстрації партій. Явочно-реєстраційний порядок реєстрації політичних партій. Вимоги щодо реєстрації політичних партій. Вимоги, що стосуються природи і діяльності політичних партій. Вимоги до кількості членів партії. Вимоги стосовно організаційної будови партії. Процедурні вимоги (наявність статуту, програми, проведення установчого з'їзду).

Інститут державної реєстрації політичних партій. Основні види органів реєстрації політичних партій: 1) центральні органи управління (міністерства); 2) судові органи (суди загальної юрисдикції); 3) виборчі комісії; 4) спеціальні адміністративні органи.

Способи утворення політичних партій. Партії виборчого походження, які утворюються навколо парламентських фракцій згуртованих за політичними уподобаннями. Партії зовнішнього походження, які утворюються навколо вже існуючих суспільних організацій (профспілок, селянських спілок, релігійних об'єднань, різного роду товариств тощо).

ТЕМА 5. ФІНАНСОВА, ЕЛЕКТОРАЛЬНА ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

Фінансова діяльність політичних партій як об'єкт правового регулювання. Об'єктивні і суб'єктивні чинники, які зумовлюють необхідність фінансового регулювання діяльності політичних партій. Основні цілі регулювання фінансової діяльності політичних партій: а) створення умов для політичної конкуренції; б) матеріальне забезпечення діяльності; в) сприяння ефективному виконанню їх суспільної ролі. Механізм фінансового контролю діяльності політичних партій. Документи, які регламентують фінансову діяльність партій (Конституції, Закони «Про політичні партії», спеціальне виборче законодавство, загальне виборче законодавство).

Фінансові джерела діяльності партій. Власні кошти політичних партій (вступні і членські внески, прибутки від партійних заходів, прибутки від майна та підприємницької діяльності тощо). Приватне фінансування політичних партій (пожертвування фізичних і юридичних осіб). Державне фінансування діяльності політичних партій. Фінансування політичних партій в країнах Західної Європи.

Виборчий процес та регламентація участі в ньому політичних партій. Принципи регламентації діяльності політичних партій. Допуск до участі політичних партій у виборчому процесі. Складання списків виборців. Висунення політичними партіями своїх кандидатів. Виборчі коаліції та їх утворення та функціонування. Партійні блоки. Формування виборчих комісій.

Парламентські фракції у діяльності парламенту. Критерії утворення парламентських фракцій та їх кількісний склад.

ТЕМА 6. ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Індекс ефективної кількості електоральних і парламентських партій (М. Лааксо і Р. Таагапера). Індекс диспропорціональності Д. Рає та А. Лейпхарта, індекс пропорційності Р. Гюнтера. Індекс агрегації Л. Маєра про ступінь сконцентрованості партійних систем.

Індекс фракційності Д. Рає. Індекс фракційності як критерій класифікації партійних систем. Індекс урядової істотності (індекс урядової участі та індекс урядової відповідальності). Вимірювання індексом впливу партій на діяльність уряду. Індекс Педерсена та вимірювання усталеності партійних уподобань виборців. Індекс Т. Ванханена про вплив партій на процес демократизації.

ТЕМА 7. СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ

Сутність партійної стратегії. Стратегія як системний підхід до вирішення завдань які стоять перед партією. Розробка стратегії партії в залежності від різних суспільно-політичних умов (партійна система, зовнішні фактори, внутрішні фактори). Владна і опозиційна стратегія.

Компоненти партійної стратегії: зовнішній, внутрішній, динамічний, владний. Стратегічне планування та вимоги до нього. Алгоритм стратегічного планування.

Система управління партією: загальні принципи та структура. Основні функції управління – планування, контроль, аналіз, регулювання, координація. Функціональні управлінські групи – стратегічна, оперативна, іміджеві, забезпечення. Функціональний та організаційний потенціал партії. Електоральний потенціал партії та його вимірювання.

Особливості партійного керівництва. Проблема лідерства в партії. Теоретичні засади партійного лідерства. Функції партійного лідерства: стратегічна, інтегративна, комунікативна, ідеологічна, функція вирішення проблем. Імідж партійного лідера та його складові. Основні завдання лідера партії.

ТЕМА 8. СУЧАСНІ ФОРМИ ПАРТІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Теоретичні проблеми організації політичних партій. Залежність організаційної структури від шляху утворення політичних партій.

Організаційні принципи основних типів політичних партій. Ліберально-демократичні (американський тип), соціал-демократичні (європейський тип), тоталітарно-комуністичні (російський тип)

Вісім структурних рівнів сучасної партійної організації. Лідер. Члени партії, які займають важливі державні посади. Депутати парламенту. Партійний апарат. Партійні активісти. Рядові члени партії, Симпатички. Виборці (електорат).

Фракційність в політичних партіях. Типи фракцій. Ідеологічні платформи та особистісні клієнти.

Олігархізація і бюрократизація політичних партій. М. Острогорський та Р. Міхельс про причини даних тенденцій у політичних партіях.

Соціально-класові, інтелектуальні, психологічні та технічні причини олігархізації політичних партій.

Партії і паропартійні (біля, при) організації. Функції пара партійних організацій. Молодіжні організації. Жіночі організації. Професійні організації. Спортивні організації. Дискусійні організації (політичні клуби).

Квазіпартійні організації (уявні). Види квазіпартійних організацій. Соціальні рухи. Суспільні організації. Групи інтересів. Політичні партії і профсоюзи.

ТЕМА 9. МІЖНАРОДНІ ОБ'ЄДНАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Інтернаціонали як форма міжнародних об'єднань політичних партій. Історичні інтернаціонали., причини виникнення, основні напрямки діяльності.

Міжнародне товариство робітників – I Інтернаціонал (Лондон, 1864). Організаційна структура I Інтернаціоналу та його роль у координації робітничого руху. Розкол в I Інтернаціоналі та виникнення Анархістського інтернаціоналу (1872). Розпуск I Інтернаціоналу (1876).

Утворення II Інтернаціоналу та його головні завдання (1889 – 1914). Бернський інтернаціонал (1914). Другий з половиною Бернський інтернаціонал (1921). Соціалістичний інтернаціонал як об'єднання двох Бернських інтернаціоналів (1923). IV Інтернаціонал (1938) Л. Троцького.

Сучасні інтернаціонали. Соціалістичний інтернаціонал (Франкфурт, 1951). Франкфуртська декларація «Цілі і завдання демократичного соціалізму». Концепція демократичного соціалізму її сутність концепції та основні складові. Діяльність Інтернаціоналу на сучасному етапі.

Ліберальний інтернаціонал (Оксфорд, 1947). Маніфест лібералів. Християнсько-демократичний Інтернаціонал (1982). Витоки інтернаціоналу – Всесвітній союз християнських демократів (1961). Партії члени Інтернаціоналу.

Утворення консервативного інтернаціоналу. Європейський демократичний союз як міжнародне об'єднання консервативних партій (Зальцбург, 1978). Міжнародний демократичний союз (Консервативний інтернаціонал) – Лондон, 1983.

Парламент Європейського Союзу, його партійна структура. Вибори до Європейського парламенту 2019 року.

МОДУЛЬ 2

ПАРТІЙНІ СИСТЕМИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

ТЕМА 10. ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПАРТОГЕНЕЗ

Погляди засновників партології на процеси формування партійних систем. А. Токвіль про особливості формування партійної системи США. Етапи становлення партійної системи США відповідно до теорії Дж. Брайса.

Головні фактори впливу на формування багатопартійних європейських систем відповідно до Дж. Брайса. Ворожнеча багатих і бідних (капіталістів і робітників). Протистояння по питаннях землеволодіння. Релігійна боротьба. Ворожнеча між національностями. Дискусії про переваги монархічного і республіканського правління. Протистояння по питанню розширення діяльності держави і збільшення свободи торгівлі.

Фактори впливу на генезу партійних (утворення багатопартійних систем) систем за Е. Лоуеллом. Відсутність консенсусу в суспільстві щодо форми правління. Постійна зміна форм правління. Риси національного характеру (відсутність державницьких традицій, небажання утворювати політичні організації тощо). Виборча система. Практика роботи партійних фракцій у парламенті.

Сучасні погляди на генезу партійних систем. М. Дюверже про особливі і загальні фактори впливу на еволюцію партійних систем. Особливі фактори (особисте суперництво між національними лідерами, політична ситуація, етнічні проблеми тощо). Загальні фактори (тип виборчої системи).

С. Ліпсет, С. Роккан про 4 типи соціально-політичних розмежувань та їх вплив на партійну систему. Конфлікт між центром і периферією. Конфлікт між державою і церквою. Конфлікт між містом і селом. Конфлікт між власниками і робітниками. Теорія розмежувань на сучасному етапі. Виокремлення нових типів розмежувань.

ТЕМА 11. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ТИПІВ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Сутність партійної системи та її характеристики. Фактори, які впливають на формування партійних систем. Суспільно-політичні розколи та їх трансформація на партійні системи (теорія С. Роккана). Вплив виборчих систем на формування систем партійних. Закони М. Дюверже.

Класифікація партійних систем, критерії класифікації. Класифікація партійних систем Дж. Сарторі. Однопартійна система. Гегемоністська партійна система. Партійна система домінування. Двопартійна система. Різновиди двопартійних систем. Слабкі і сильні сторони двопартійної системи. Партійні системи США і Великобританії. Партійна система обмеженого плюралізму. Партійна система поляризованого плюралізму. Партійні системи країн Західної Європи (Австрія, Бельгія, Данія). Особливості становлення партійних систем країн Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія). Атомізована партійна система.

ТЕМА 12. МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Поняття і види функціонування партійної системи. Режим функціонування партійної системи. Види режимів функціонування. Електоральний і парламентський режими. Двопартійний, багатопартійний та інші режими, які визначаються типом партійної системи.

Режим функціонування в парламентських, президентських та напівпрезидентських республіках.

Головні режими функціонування партійної системи за М. Дюверже. Почерговість двох партій при владі. Стабільний розподіл влади між декількома партіями. Синістрим помірний рух партійної системи від центру вліво або вправо). Домінування однієї партії.

Режими функціонування партійних систем Х. Даалдера (1980). Критерій виокремлення режимів – наявність / відсутність в партійній системі центристських партій. Біпартизм. Система двох з половиною партій. Система де великій партії протистоять ряд дрібних. Двоблокова система. Система домінування. Партійна система з правлячою меншістю. Партійні системи нестійких коаліцій.

Залежність режиму функціонування партійної системи від форми правління, форми державного устрою, політичного режиму. Взаємозалежність партійних і виборчих систем. Партійна система і ЗМК.

ТЕМА 13. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Особливості формування партійних систем країн Західної Європи. Основні чинники впливу на формування партійних систем. Вплив суспільно-політичних розмежувань. Характеристика виборчих систем. Партійні системи і форми правління. Класифікація партійних систем у країнах Західної Європи. Класифікація Дж. Сарторі. Класифікація П. Масра. Ефективна кількість електоральних та парламентських партій. Величини показників індексів на сучасному етапі та причини такого стану. Ліквідація жорсткого ідеологічного протистояння між капіталістичною і комуністичною системою. Поява нових внутрішніх і глобальних суспільних викликів. «Втома» від традиційних партій. Державне фінансування політичних партій.

Тенденції розвитку партійних систем країн Західної Європи. Збільшення кількості держав, де на виборах перемагають великі партії. Малі партії пов'язані з новими суспільними викликами. Відхід у минуле біпартійних систем. Перетворення партій на державно-суспільний інституту (теорія партійної держави). «Криза партій». Зміна у середовищі лівих партій. Збільшення впливу і популярності правих партій.

ТЕМА 14. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Методологічні засади дослідження політичних партій у суспільствах, які трансформуються. Специфіка функціонування партійних систем на різних стадіях демократичного переходу. Консолідована партійна система. Показники консолідованої партійної системи – зниження рівня партійної фрагментації та рівня електоральної неусталеності партійних уподобань.

Етапи формування партійних систем у країнах ЦСЄ за Дж. Сарторі: поляризації, фрагментації, плюралізму.

Типи партій у країнах ЦСЄ (К. Джанда). Партії масових демократичних рухів. Партії залишки комуністичних партій. Відновлені довоєнні партії. Етнічні партії. Партії нових соціальних цінностей. Екзотичні партії.

Вплив соціально-політичних розмежувань на формування партійних систем (теорія С. Роккана, С. Ліпсета). Г. Голосов про сім проблемних вимірів, які співвідносяться з конфліктними лініями С.Ліпсета і С. Роккана. Культурно-етнічний, релігійний, соціально-економічний, зовнішньополітичний, вимір „місто–село” та вимір „підтримки режиму” .

Основні тенденції розвитку партійних систем країн ЦСЄ. Вплив виборчих систем на формування систем партійних. Вплив форми правління на формування партійних систем.

ТЕМА 15. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ БАГАТОПАРТІЙНОСТІ

Витоки української багатопартійності: історичний контекст. Політичні партії та суспільні рухи в Україні на початку ХХ ар. Політичні партії в боротьбі за утворення української демократичної держави (1917 – 1920 рр.). суспільно-політичний рух на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (1921 – 1939). Суспільно-політичне життя радянської України.

Активізація суспільно-політичного життя в Україні за часів перебудови та перші опозиційні громадські організації та рухи. Український культурологічний клуб. «Товариство Лева». Історико-просвітницька організація «Меморіал», Товариство української мови «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Українська гельсінська спілка, Народний Рух України за перебудову.

ТЕМА 16. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Підходи до періодизації становлення партійної системи України. Методологія виокремлення періодів. Періодизація становлення партійної системи відповідно до парламентських електоральних циклів та теорії Дж. Сарторі.

Перший період – 1991–2004 рр. Головний суспільний поділ, який обумовлював особливості розвитку партійної системи України. Конфігурація партійної системи, основними полюсами якої були: лівий (КПУ, СПУ, СелПУ) і правий (НРУ, УРП) та центристські партії.

Вплив парламентських виборів 1998 та 2002 рр. на конфігурацію партійної системи. Домінуючі партії періоду, особливості утворення політичних партій. Інституційні особливості діяльності партій. Формування нормативно-правової основи функціонування політичних партій і партійної системи.

Другий період – 2004–2014 рр. Чинники впливу на формування партійної системи: президентські вибори 2004 р. (Помаранчева революція), соціокультурний поділ «Схід–Захід», президентські вибори 2010 р., парламентські вибори 2012 р.; зміна форми правління 2004 та 2010 рр.

Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України. Конфігурація і акторний склад партійної системи за результатами парламентських виборів 2012 р.

Третій період – з 2014 р. Головні чинники впливу на розвиток політичних партій і партійної системи: Революція Гідності і парламентські вибори 2014 р., місцеві вибори 2015 р., зміна форми правління у 2014 р., соціокультурний поділ «Схід–Захід», президентські і парламентські вибори 2019 р. («електоральна революція»), місцеві вибори 2020 р. і триумф регіональних партій.

Класифікація українських політичних партій. Українські ліві, праві та центристи.

ТЕМА 17. УЧАСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ У ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСАХ

Вплив парламентських виборів на формування партійної системи. Методологія аналізу участі політичних партій у виборчому процесі.

Вибори до ВР України 1994 р. та партійність депутатів. Особливості організації та проведення виборів. Структуризація парламенту за ідеологічною ознакою по лінії «ліві – не ліві» політичні сили: прокомуністична «група 239» та націонал-демократична «Народна рада».

Запровадження змішаної виборчої системи та її вплив на результати парламентських виборів 1998 року. Структура електоральної участі політичних партій. Аналіз результатів виборів. Регіональні особливості організації і проведення виборів та волевиявлення виборців. Політична структуризація ВР України по лінії «пропрезидентські – антипрезидентські сили».

Вибори до ВР України 2002 року. Перемога опозиційних партій на виборах. Невідповідність структури парламенту результатам волевиявлення за партійними списками. Мажоритарний ресурс виборчої системи. Структуризація парламенту – проурядова більшість, ліва опозиція, правоцентристська опозиція.

Парламентські вибори 2006 та 2007 рр., їх порівняльний аналіз. Впровадження пропорційної виборчої системи. Оцінка електорального ефекту пропорційної системи. Регіональне структурування партійного простору України – небезпека розколу на Захід і Схід. Структуризація і причини розпуску Українського парламенту.

Парламентські вибори 2012, 2014 та 2019 рр. Зміни в партійній системі України за результатами Революції Гідності та парламентських виборів 2014 р. Конфігурація та акторний склад партійної системи за результатами парламентських виборів 2019 р. Місцеві вибори 2020 р., формування регіональних партійних структур. Коаліції в обласних радах. Тріумф регіональних партій.

ТЕМА 18. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ. ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЗАКАРПАТТЯ.

Електоральні та традиції партійного будівництва на Закарпатті. Особливості формування партійного простору області – аналіз вирішальних чинників впливу. Динаміка утворення обласних осередків політичних партій. Характеристика основних етапів становлення партійної структури краю.

I етап – від початку перебудови до виборів виборів у республіканську та місцеві ради народних депутатів. Участь у виборах національно-культурних товариств краю. Загальна характеристика виборів.

II етап – (1990 – 1995) – етап формування початкового партійного спектру області. Утворення перших квазіпартійних утворень на теренах області – Демократична ліга національностей Закарпаття та Українська народна рада Закарпаття. Програмні напрямки діяльності даних утворень. Участь осередків політичних партій у виборах 1994 року.

III етап – (1996 – 2002 рр.), який пов'язаний з інституціалізацією центристських партій у партійній структурі області. Участь осередків політичних партій у парламентських та місцевих виборах 1998 та 2002 років: порівняльний аналіз.

Конфігурація партійного простору області після виборів 2002 року. Вплив «помаранчевої революції» на розбудову партійної структури. Феномен угорських партій і перемога їх у виборах до місцевих органів влади в 2006 році. Участь обласних осередків політичних партій у позачергових виборах 2007 року. IV етап – (2002 – 2008 рр.) та V етап – (2008–2014 рр.), VI етап (починаючи з 2014 р.). Вплив місцевих виборів 2020 р. на конфігурацію партійної структури краю.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Денна / заочна форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд.	с.р.		л	п	лаб	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Генеза та функціонування політичних партій в сучасних суспільствах												
Тема 1. Етапи історичного розвитку політичних партій	10	4	2			4	10	2				8
Тема 2. Етапи становлення теорії політичних партій і партійних систем	10	2	2			6	10	-	2			8
Тема 3. Механізм утворення та класифікація політичних партій	8	2	2			4	8	-				8
Тема 4. Організаційно-технологічні засади діяльності політичних партій	6	2	-			4	8	-				8
Тема 5. Фінансова, електоральна, парламентська діяльність політичних партій та її регулювання	8	2	2			4	10	2				8
Тема 6. Емпіричні методи дослідження партій і партійних систем	10	2	2			6	10	2				8
Тема 7. Стратегія управління політичною партією	6	2	-			4	8	-				8
Тема 8. Сучасні форми партійної організації	8	2	2			4	8	-				8
Тема 9. Міжнародні об'єднання політичних партій	8	2	2			4	8	2				6
Разом з змістовим модулем 1	74	20	14			40	80	8	2			70
Змістовий модуль 2. Партійні системи: особливості формування та функціонування												
Тема 10. Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез	8	2	2			4	7					7
Тема 11. Типологізація партійних систем. Характеристика основних типів партійних систем	8	2	2			4	9	2				7
Тема 12. Моделі функціонування партійних систем у	6	2	-			4	7	-				7

сучасних суспільствах												
Тема 13. Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи	8	2	2			4	8	2				6
Тема 14. Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи	8	2	2			4	8	2				6
Тема 15. Витоки української багатопартійності	8	2	2			4	6	-				6
Тема 16. Етапи становлення партійної системи України та класифікація політичних партій	10	2	2			6	9	2				7
Тема 17. Участь політичних партій України в парламентських і президентських виборах	12	4	4			4	9		2			7
Тема 18. Регіональні особливості функціонування партійної системи України. Основні етапи становлення партійної структури Закарпатської області	10	2	2			4	7	-				7
Разом за змістовим модулем 2	76	22	16			38	70	8	2			60
Усього годин	150	42	30			78	150	16	4			130

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Етапи історичного розвитку політичних партій	2	
2	Етапи становлення теорії політичних партій і партійних систем	2	2
3	Механізм утворення та класифікація політичних партій	2	
4	Організаційно-технологічні засади діяльності політичних партій	-	
5	Фінансова, електоральна, парламентська діяльність політичних партій та її регулювання	2	
6	Емпіричні методи дослідження партій і партійних систем	2	
7	Стратегія управління політичною партією	-	
8	Сучасні форми партійної організації	2	
9	Міжнародні об'єднання політичних партій	2	
10	Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез	2	

11	Типологізація партійних систем. Характеристика основних типів партійних систем	2	
12	Моделі функціонування партійних систем у сучасних суспільствах	-	
13	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи	2	
14	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи	2	
15	Витоки української багатопартійності	2	
16	Етапи становлення партійної системи України та класифікація політичних партій	2	
17	Участь політичних партій України в парламентських і президентських виборах	2	2
18	Регіональні особливості функціонування партійної системи України. Основні етапи становлення партійної структури Закарпатської області	2	
Разом		30	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Етапи історичного розвитку політичних партій	4	8
2	Етапи становлення теорії політичних партій і партійних систем	6	8
3	Механізм утворення та класифікація політичних партій	4	8
4	Організаційно-технологічні засади діяльності політичних партій	4	8
5	Фінансова, електоральна, парламентська діяльність політичних партій та її регулювання	4	8
6	Емпіричні методи дослідження партій і партійних систем	6	8
7	Стратегія управління політичною партією	4	8
8	Сучасні форми партійної організації	4	8
9	Міжнародні об'єднання політичних партій	4	6
10	Формування партійних систем та основні чинники впливу на партогенез	4	7
11	Типологізація партійних систем. Характеристика основних типів партійних систем	4	7
12	Моделі функціонування партійних систем у сучасних суспільствах	4	7
13	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Західної Європи	3	6
14	Особливості формування та функціонування партійних систем країн Центрально-Східної Європи	3	6
15	Витоки української багатопартійності	3	6
16	Етапи становлення партійної системи України та класифікація політичних партій	6	7
17	Участь політичних партій України в парламентських і президентських виборах	4	7
18	Регіональні особливості функціонування партійної системи України. Основні етапи становлення партійної структури Закарпатської області	4	7
Разом		78	130

6.5. Індивідуальне (творчо-аналітичне) завдання

Індивідуальна робота студента з навчальної дисципліни «**Теорія політичних партій і партійних систем**» носить самостійний характер виконання окреслених завдань і тематично охоплює загальне змістовне навантаження з навчального курсу.

Індивідуальна робота студента з предмету «**Теорія політичних партій і партійних систем**» оцінюється за 20-ти бальною системою і включає виконання таких завдань:

- написання та захист рефератів із заданих тем (максимум – 10 балів);
- виконання аналітичного завдання (максимум – 10 балів).

Завдання для першого модульного контролю:

1. У формі таблиці зробити порівняльний аналіз різних етапів становлення політичних партій. Йдеться про аристократичні угруповання, політичні клуби, масові політичні партії, всеохоплюючі політичні партії, картельні політичні партії та партії «нової хвилі».

2. Охарактеризувати та зробити порівняльний аналіз (у вигляді таблиці) європейського та американського шляхів утворення політичних партій.

3. Охарактеризувати та зробити порівняльний аналіз принципів організації основних типів політичних партій.

4. Охарактеризувати основні міжнародні об'єднання політичних партій. Історичні Інтернаціонали. Сучасні Інтернаціонали. Участь партій у роботі Європарламенту (охарактеризувати особливості виборів у Європарламент).

5. Аналіз праць мислителів Нового часу та сучасності у аспекті розгляду ними партійної проблематики. Підготовка реферату за результатами аналізу.

6. Охарактеризувати емпіричні методи аналізу партій та партійних систем. Індекс фракційності. Індекс агрегації. Ефективне число електоральних та парламентських партій. Індекс електоральної нестійкості тощо. Прорахувати вказані індекси взявши за основу результати виборів до Українського парламенту (2007, 2012, 2014, 2019 рр.).

7. Охарактеризувати (на вибір) одну із європейських сімей політичних партій

Завдання для другого модульного контролю:

1. Описати та охарактеризувати основні чинники впливу на еволюцію партійних систем. Йдеться про соціетальні та інституційні. Розглядаючи соціетальні чинники акцентувати увагу на соціально-політичних розмежуваннях, а аналізуючи інституційні – на нормативно-правовій базі функціонування партійних систем, формі правління, формі державного устрою, виборчій системі. Аналіз чинників здійснити взявши для прикладу партійну систему України, Польщі, Росії, Словаччини і т. д.

2. Описати особливості становлення партійних систем країн ЦСЄ

3. Описати особливості становлення партійних систем країн Західної Європи

4. Зробити аналіз партійної системи однієї з обраних країн за наступною логічною схемою: а) форма правління та форма державного устрою; б) виборча система, закон про політичні партії; в) суспільно-політичні розмежування та їх вплив на еволюцію партійної системи; г) емпіричні показники функціонування партійної системи (індекс фракційності, індекс агрегації, ефективне число партій тощо).

5. У вигляді таблиці зробити порівняльний аналіз участі політичних партій у парламентських виборах в Україні.

6. Охарактеризувати особливості перебігу виборчих кампаній на Закарпатті (парламентські, президентські, місцеві вибори) та участь у них осередків політичних партій. Аналіз має містити порівняльні таблиці та розрахунки емпіричних індексів.

7. Використовуючи емпіричні методи дослідження охарактеризувати одну із парламентських виборчих кампаній в Україні

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Обушний М., Примуш М., Шведа Ю. Партологія: Навчальний посібник / За ред. М. І. Обушного. К.: Арістей, 2006. 432 с.
2. Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А. Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України. Серія «Studia Regionalistica» / № 8; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород: ПП Данило С. І., 2014. 256 с.
3. Політичні партії: теорія та функціональні практики. Навчальний посібник Луганськ, 2014. 300 с.
4. Примуш М. Політичні партії: історія та теорія. Навчальний посібник. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 416 с.
5. Романюк А., Литвин В., Панчак-Бялоблоцька Н. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз. Навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 462 с.
6. Стойко О. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах. Монографія. К.: «Логос», 2016. 416 с.
7. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Ткаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 560 с.
8. Шведа Ю. Партії і вибори: енциклопедичний словник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
9. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія і практика виборчої кампанії: нав.-мет. посіб. К.: Знання, 2012. 373 с.
10. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. посібник / Ю. Шведа. – Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.

Допоміжна література

1. Авксентьев А. Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних трансформацій. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – теорія та історія політичної науки*. Харків, 2017. 274 с.
2. Афанасьев О. Діджиталізаційні тренди сучасних українських партій. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/06/Afanasyev-O.-Didzhitalizatsiyni-trendi-suchasnih-ukrayinskih-partiy-converted.pdf> (дата звернення 09.05.2024).
3. Байковський Б. Регіональні та регіоналістські партії у політичному просторі Європи. *Грані*. 2013. № 6. С. 144–149.
4. Балашова О. Еволюція партійної системи України та Республіки Польща (1989–2019). *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 – політологія*. Острог, 2021. 263 с.
5. Вархов Г. Партійно-політичне структурування європейського парламенту: організаційне оформлення та чинники впливу. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23. 00. 02 – політичні інститути і процеси*. Івано-Франківськ, 2019. 209 с.
6. Гримська М. Крайні праві політичні партії в країнах Європи: ідеологічний та електоральний виміри. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктор політичних наук зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути і процеси*. К., 2016. 416 с.

7. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року), Європейська комісія за демократію через право, CDL-AD (2002) 023 rev. URL: [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD\(2002\)023rev-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD(2002)023rev-ukr.pdf). (дата звернення 21.05.2024).
8. Копинець Ю. Вплив сучасних тенденцій розвитку країн Європейського Союзу на еволюцію і функціонування партійної системи України: дис.... к. політ. наук 23.00.02 / Ужгородський національний університет. 2021. 269 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/dis_kopynets.pdf (дата звернення 17.05.2024).
9. Ключкович А. Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій: монографія. Ужгород: АУТОДОР – ШАРК, 2019. 416 с.
10. Лешанич М. Особливості інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат політичних наук зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути і процеси*. Івано-Франківськ, 2019. 209 с.
11. Литвин В. Нові різновиди та особливості й тренди розвитку спеціальних партій постматеріалістичних цінностей. Політичні партії і вибори: збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 363–368.
12. Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України. Монографія. Ужгород: Вид-во «Рік-У», 2020. 338 с.
13. Остапець Ю., Манайло-Приходько Р. Типові чи девіантні: розрахунок евклідової відстані для аналізу особливостей регіонального голосування в Україні на парламентських виборах 1998–2014 рр. *Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції Чернівці, 17 квітня 2018 р. Чернівці: Букрек, 2018. – С.70–83 (272 с.)*.
14. Остапець Ю., Лешанич М. Націоналізація чи регіоналізація: розрахунок індексу націоналізації для аналізу гомогенності голосування українських виборців за результатами парламентських виборів 1998–2014 рр. *Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці 14 травня 2019 року*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С.26–32.
15. Остапець Ю., Ключкович А. Партійна система Словаччини: проблеми функціонування та тенденції розвитку на сучасному етапі. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 59–67.
16. Остапець Ю. Емпіричні методи досліджень політичних партій і партійних систем. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. С. 255–276.
17. Остапець Ю. Методологічні засади аналізу еволюції партійних систем в умовах демократичного транзиту. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: С. Асланов, І. Вегеш, М. Вегеш, А. Дербак, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, М. Колодій, Г. Кумар, М. Лендшел, Ю. Остапець, А. Романюк, М. Токар, К. Червеняк, М. Шелемба, Мих. Шелемба]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. С. 201–233.

18. Остапець Ю., Мартинкович М. Характеристика партійного ландшафту країн Європейського Союзу за результатами парламентських виборів 2022 року. *Регіональні студії*. 2023. № 33. С. 82–93.
19. Остапець Ю., Копинець Ю. Парламентські вибори 2021 року в країнах Європейського Союзу: характеристика загальних тенденцій та національних особливостей електорального вибору. *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 82–90.
20. Остапець Ю., Зан М. Вибори до Європарламенту 2024 року: характеристика результатів та їхній вплив на структурування національних партійних систем країн-членів Європейського Союзу. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 48. С. 208–217.
21. Політична система України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.
22. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендъел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стеблак, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
23. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.
24. Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна.- Львів, 2003.
25. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
26. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: АртЕк, 2001. 224 с.
27. Стойко М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах. К.: «Логос», 2016. 416 с.
28. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: С. Асланов, І. Вегеш, М. Вегеш, А. Дербак, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, М. Колодій, Г. Кумар, М. Лендъел, Ю. Остапець, А. Романюк, М. Токар, К. Червеняк, М. Шелемба, Мих. Шелемба]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022.
29. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті. К.: Центр Разумкова, 2017. 428 с.
30. Шипунов Г. Принципи концептуалізації ідейно-інституційної еволюції лівих політичних партій. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – історія та теорія політичної науки*. Львів, 2018. 532 с.
31. Gunther R., Diamond L. (2003). Species of Political Parties. A New Typology. URL: <https://olemiss.edu/courses/pol628/guntherdiamond03.pdf> (дата звернення 12.05.2024).
32. Gerbaudo P. The Digital Party: Political Organisation and Online Democracy. Pluto Press., 2019. 240 p.
33. Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State. New York: John Wiley & Sons, 1963. 393 p.
34. Inglehart R. The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1977. 482 p.
35. Ignazi P. The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties. *Party Politics*. 1996. Vol. 2. Issue 4. P. 549–566.

36. Lipset S. M., Rokkan S. Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives. New York, Toronto, The Free Press, 1967. 554 p.
37. Katz R., Mair P. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1995, vol. 1, no. 1, pp. 5–28.
38. Kirchheimer O. The Transformation of the Western European Party Systems. *Political Parties and Political Development*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1966, pp. 177–200.
39. Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945–1990. New York. Oxford: Oxford University Press, 1994. 209 p.
40. Margetts H. Cyber Parties. URL: <http://www.artefaktum.hu/btk03osz/margetts.pdf> (дата звернення 10.05.2024).
41. Meleshevich A. Party Systems in Post-Soviet Countries: A Comparative Study of Political Institutionalization in the Baltic States, Russia and Ukraine. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 262 p.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290> (дата звернення 21.05.2024).
2. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентіві України. URL: <http://www.niss.gov.ua/> (дата звернення 21.05.2024).
3. Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії. URL: <http://www.cvk.gov.ua> (дата звернення 12.05.2024).
4. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html> (дата звернення 21.05.2024).
5. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php> (дата звернення 21.05.2024).
6. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/> (дата звернення 21.05.2024).
7. Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "СОЦІОПОЛІС". URL: <http://sociopolis.com.ua/Sociopolis/About> (дата звернення 21.05.2024).
8. Parties and Elections in Europe. URL: <http://www.parties-and-elections.eu/index.html> (дата звернення 10.05.2024).
9. The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/the-european-elections-monitor/2021/> (дата звернення 15.05.2024).
10. 2019 European election results. URL: <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en> (дата звернення 15.05.2024).